

הצעה לפעילות בנושא השימוש בשם "מבצע ריינהרד"

ישראל קרצנר

השנה אנו מציינים כידוע 70 שנה ל"מבצע ריינהרד" שבמסגרתו נרצחו היהודים שחיו בגנרלגוברנמן ("הממשל הכללי") - שטחי פולין שלא סופחו לגרמניה לאחר כיבושה במהלך מלחמת העולם השנייה.

מאז סיום מלחמת העולם השנייה, ועד היום ממשיך השם "מבצע ריינהרד" לשמש את העוסקים בנושא השואה בתחומי המשפט, המחקר, הספרות, ההוראה והחינוך.

נשאלת השאלה: מי החליט על השם "מבצע ריינהרד"? מתי הוא נקבע? ומה הייתה המטרה בבחירתו?

מתוך המסמכים, העדויות והמחקר עולה כי כאשר הנאצים החליטו, באוקטובר 1941, לרצוח את 2.5 מיליון היהודים שחיו אז בחמשת המחוזות של הגנרלגוברנמן: וורשה, קרקוב, לובלין, ראדום ולבוב, באמצעות אדי פחמן חד-חמצני ב"מתקני המתה" במזרח פולין הם השתמשו, כדי להסוות את תוכניתם בשמות צופן כגון: "פינוי כל היהודים מעבר לבוג" או "סילוק היהודים מהגנרלגוברנמן".

שמות צופן אלו שימשו אותם גם בהמשך, בזמן ההכנות שנערכו עד להתחלת הרצח במרץ 1942, ואפילו במהלך ארבעת החודשים הראשונים של ה"מבצע". השימוש בשם "מבצע ריינהרד" החל רק בחודש יוני 1942.

היידריך ריינהרד, אחד ממתכנני ה"פתרון הסופי" ויו"ר "ועידת ואנזה", נפצע קשה ב- 27 במאי 1942 במארב שטמנו לו אנשי מחתרת צ'כים ו ב- 4 ביוני 1942 מת מפצעיו. מותו זיעזע את ההנהגה הנאצית וחבריו החליטו להנציח את זכרו בשם הצופן "מבצע ריינהרד" (Aktion Reinhard) שבו כינו את פעולת רצח יהודי הגנרלגוברנמן. פעולות הרצח היו אז כבר בעיצומן ובמחנות ההשמדה בלז'ץ' וסוביבור נרצחו כל יום אלפי יהודים. (מחנה ההשמדה טרבלינקה, החל לפעול כחודש לאחר מכן, ביולי 1942)

עובדות אלו מעלות שאלה ערכית-חינוכית בעניין השימוש בשם שנבחר על ידי הנאצים, שמטרתו, כאמור, היו להסוות את רצח מיליוני היהודים ולהנציח את שמו של פושע נאצי. ומכנה מעשה פשע מחריד כ"מבצע".

נשאלת השאלה: האם נכון להמשיך ולהשתמש בשם "מבצע ריינהרד"?

אנו מציעים להביא את השאלה הזו לדיון קבוצתי, במסגרת הפעילות החינוכית של משלחות הנוער לפולין. הדיון יכול להתקיים במהלך הכנת המשלחת בארץ, או במסגרת "שיחות הערב" בפולין.

בהמשך לדיון בשאלה הנ"ל, אנו מציעים לבקש מהתלמידים לבחור שם חילופי ל"מבצע ריינהרד" שלדעתם מתאים יותר ולקיים דיון בהצעות השונות

הדיון בעניין השימוש בשם "מבצע ריינהרד" והמשימה לבחור שם חילופי על ידי התלמידים מאפשרים לנו, כמחנכים, לעסוק בנושא זכרון השואה ומשמעויותיה ולעורר, בין השאר, חשיבה בסוגיות כמו: מה אנו זוכרים מהשואה? מה משפיע על עיצוב זכרון השואה שלנו? ואיך היינו רוצים שיזכרו את השואה?

להרחבה

אם מעוניינים להרחיב את העיסוק בנושא השימוש שאנו עושים כיום, בשמות שנבחרו על ידי הנאצים למטרותיהם, מעבר למקרה הספציפי של "מבצע ריינהרד", אפשר להביא דוגמא נוספת: המונח "ליל הבדולח".

"**ליל הבדולח**" (**Kristallnacht**), הוא השם שהנאצים נתנו לפוגרום האכזרי שנערך ביהודי גרמניה ואוסטריה בימים 9-10 בנובמבר 1938 לפרעות ה"כאילו ספונטאניות" של הציבור הגרמני בעקבות רציחתו של המזכיר השלישי בשגרירות גרמניה בפריס ארנסט פון ראט, בידי צעיר יהודי בן שבע-עשרה, הרשל גרינשפן.

המונח "ליל הבדולח" נטבע על ידי הנאצים בערמומיות מחושבת במטרה כפולה: להמעיט בנוקי הפוגרום (זכוכיות מנופצות ותו לא) ולשוות לו גוון חיובי הנלווה לנצנוץ האור בשברי הזכוכית.

בקביעת השם, היה מעורב האיש שעסקנו בו קודם, היידריך ריינהרד ששימש ראש המשרד הראשי לביטחון הרייך (ה-RSHA), ארגון שכלל את הגסטאפו ואת ה-SD. אשר ארגן ותאם את הפוגרום שבו נהרסו כמעט כל בתי הכנסת בגרמניה, חוללו בתי קברות יהודיים רבים, נשדדו אלפי חנויות בבעלות יהודים ו-29 בתי כל-בו. יותר משלושים אלף יהודים נעצרו, על-פי רשימות מוכנות מראש ונשלחו למחנות ריכוז. ליל הפוגרום נרצחו כ-400 יהודים וכ-1500 יהודים נוספים נרצחו במחנות הריכוז לאחר הפוגרום.

הנאצים ניסו באמצעות השם "ליל הבדולח" לטשטש את הרצחנות והברוטליות כנגד אזרחים יהודיים חסרי ישע ולמקד את תשומת הלב של העולם בריסיסי הזכוכית הרבים שהצטברו ברחובות כתוצאה מניפוץ שמשות בבתי הכנסת, בתי העסק והמגורים של היהודים....

חשוב לציין כי בעיתונות של אותם ימים ובשיח הציבורי שהתקיים אז בארץ, האירועים נקראים "ליל הפוגרום", "ליל הפרעות", או "פרעות נובמבר" ואין זכר לשם "ליל הבדולח".

במהלך השנים שחלפו הותרש בארץ דוקא הכינוי המרושע שהנאצים בחרו כדי למזער את תוצאות מעשיהם הנפשעים. וכיום, בספרי ההסטוריה, בהוראה ובהדרכה משתמשים במונח "ליל הבדולח".

לא בכל מקום זה כך. בגרמניה למשל, לא משתמשים כיום, ברוב המקורות הרשמיים (בספרי הלימוד, במאמרים ובהרצאות) במונח "ליל הבדולח" אלא בשמות כגון: "ליל הפוגרום" או "פוגרום נובמבר".

וגם כאן נשאלת השאלה: האם נכון להמשיך ולהשתמש בשם "ליל הבדולח"?

יש כמובן דוגמאות נוספות לשימוש שאנו עושים כיום בשמות ובמונחים שנבחרו על ידי הנאצים למטרותיהם. הרצון לגלות מהן מהווה הזדמנות חינוכית **לפעילות המשך** שבמסגרתה התלמידים יתבקשו לחקור ולחשוף את השמות והמונחים האלו ולברר את הנסיבות בהן נוצרו.

הצעת פעילות זו פורסמה (ללא ההרחבה) בחוברת "אנחנו כאן – 70 שנה למבצע ריינהרד" שהוציא מטה משלחות הנוער לפולין – אגף של"ח וידיעת הארץ, מינהל חברה ונוער, משרד החינוך // טבת תשע"ב, ינואר 2012